

A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ TIPOLOGIÁJA,

AVAGY AZ ÉPÍTÉS SZOCIÁLIS ESZKÖZEI A JELENBEN

A szociális városrehabilitáció egyre többet emlegetett, elemzett fogalom; a hazai városvezetés, a politika sokat hangoztatott jelszavává vált az ezredfordulón.

A témában megjelent írások mind hangsúlyozzák a jelző fontosságát, a szegregált város ellenpéldáját, mely szerencsésen új gondolkodást indított el a városok történetében az elmúlt 20-30-40 évben.

A megvalósuló hazai példák listája még nem túl hosszú, de fontos irány a főváros mellett a vidéki városokban (pl.: Pécs, Györgytelep¹), községekben is elinduló új rehabilitációs gondolkodás megjelenése (Ormánság, Zilahi Péter kutatása alapján).

De mitől szociális egy városregeneráció? Mi különbözteti meg a városrehabilitációtól? Milyen hatások irányítják? Milyen alkalmazható szintjei vannak egy építész számára?

A kutatásom alapvető kérdése, hogy milyen kötelezettségei és eszközei lehetnek egy építésznek ebben a témában, fókuszálva a közösségi kapcsolatokat létrehozni és fenntartani képes téri elemek létrehozására? Meddig tart a kompetenciája a szociális kérdések megválaszolásában? A kutatásom második felében, évvégére, ezekre a kérdésekre szeretnék választ adni, konkrétan eszköztár formájában is.

Ebben az első részben viszont - mintegy megalapozva a későbbi válaszokat - elemezném az eddigi folyamatokat építész szemmel, tipológiát létrehozva az elmúlt évtizedek városrehabilitációs folyamatok elemeiből, tér és ember kapcsolatában.

Ha egy nagyon leegyszerűsített képletbe szeretnénk helyezni a fogalmat, könnyű dolgunk van:

városrehabilitáció + szociális = szociális városrehabilitáció. Igaz-e ez az állítás? A fenti képlet elemzése során nem szeretnék szintiszta városrehabilitációs kronológiát felállítani, ehelyett inkább az építészek aspektusából vizsgálnám az időben változó folyamatokat, melyben láthatóvá válhat az építés szerepének sokösszetevős állapota is.

Alföldi György hipotézisében² a városalakítás és az építészet nem azonos fogalom, sőt, nem is helyezhetők ugyanabba a halmazba.

¹ Tervezz elérhető és fenntartható lakást! - hallgatói építészeti ötletpályázat a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar és a Breuer Marcel Doktori iskola hallgatóinak részvételével, Pécs egyik elhanyagolt, mélyszegénységet képviselő keleti városrészének szociális városrehabilitációjának keretében.

forrás: <http://epiteszforum.hu/pecs-gyorgy-telep-tervezz-elerhető-es-fenntartható-lakást>

² Alföldi György: Építés szerepe a városfejlesztésben, doktori értekezés, 2007. hipotézis: "Kiindulásként szeretném leszögezni, hogy az építészeti alkotást és a városalakítást külön folyamatnak tekintem felvetésemben.", p.11.

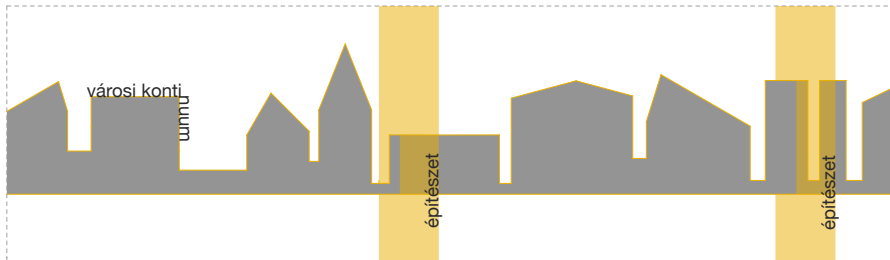

Pécs, Györgytelep -ötletpályázat
Sipos Máté, Vert András terve

A városalakítás inkább egy kronológiai vonal, melyet a változó elemek (gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális) összessége befolyásol és újragondolásra kényszerít.

Az építészet viszont egy pontszerű esemény a város időbeli és térbeli síkjában egyaránt: *“...az építészeti alkotások csak részelemei a városnak, a városi-életet befolyásolják, de nem határozzák meg.”*

Ebből az állításból kiindulva a városrehabilitációs folyamatok abból a szempontból is elemezhetők, hogy hol jut szerep az építészetnek ebben az idővonalban, milyen eszközöket, kapcsolati irányokat vehet fel és milyen hatásokat generálhat a városépítészetben. A képlet vizsgálata rávilágíthat a két eszköz egymást befolyásolni képes kapcsolatára.

1. HOGYAN ALKOTHATUNK *SIMA* VÁROSREHABILITÁCIÓBÓL SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓT (VÁROSREGENERÁCIÓT)?

VÉGY EGY *SIMA* VÁROSREHABILITÁCIÓT! VAGY HÍVJUK INKÁBB REKONSTRUKCIÓNAK?

A II. világháború utáni időszakban a sokkoló lakáshiány idején városrehabilitációról egyáltalán nem beszélhetünk, még rekonstrukcióról sem sokat, az egyetlen, széles körben alkalmazott megoldás a lakótelepek építése volt, a városok szélén, azoktól függetlenül. Az építész szerepe (persze különböző mértékben a szocialista tömörülésben, mint Nyugat-Európában) kiemelt volt, az új otthonok létrehozása ipari építés segítségével pedig akkor elfogadott választ jelentett a szakma nagy részében. Felgyorsult a szuburbanizáció³, a közigazgatási határok mentén nagy sebességgel épültek és növekedtek az új városok és városrészek.

Az 50-70-es években a lakótelep építés tovább folytatódott, de a városok belső kerületei, a világháborút követő időszakban elmaradt renoválások miatt, kezdtek kiüresedni és elfogadhatatlan állapotba kerülni.

A '70-es években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az előző évtizedek csak áthelyezték és megváltoztatták, de megoldani nem tudták a városi problémákat.

Az 1973-ban bekövetkező olajválság volt az első fordulópont a világháború után, amely teljes egészében megfordította az addigi prioritásokat. Az olajembargó miatt minimálisra csökkentek illetve leálltak a lakótelep-építések és a városok elkezdtek az időközben kiüresedett belvárosokra, az ott érzékelhető társadalmi problémákra, a meglévő épületállományukra fókuszálni, és a várostervezés, mint folyamatokat értelemező elem, átvette a főszerepet.

1974-ben nálunk is új tervezési elv jelent meg: felső határozat mondta ki, hogy a belső városrészek rehabilitációja (ekkor jelent meg először ez a fogalom) ugyanolyan fontos, mint az új lakások építése, melynek gyakorlatba való átültetése azért nem volt egyértelmű.

Konkrét hazai példa ebből az időszakból, hogy a 70-es évek elején Budapesten a pesti belváros legproblémásabb részeinek modernizálására városépítési tervek születtek: a középső Józsefváros és Ferencváros nagy részén teljes egészében elbontották volna a történelmi városszövetet és helyére szabadon álló paneles épületekből kitalált új városrészeket terveztek. Szerencsére a korabeli vezetés mégsem ezekre a helyekre, hanem - ellentétben a nyugat európai folyamatokkal - inkább még,

³ szuburbanizáció: az a folyamat, melynek során a városközpontok népessége csökken, a város külső területein elhelyezkedő részek népessége viszont növekszik

lakótelep zsánerkép-Hetényi Zoltán

a statisztikákban nagy számokat gerjesztő, városperemi nagyterületű lakótelepekre koncentrált, így “csak” a Baross utca mentén változott valósággá ez az elképzelés.⁴

Lichtenberger szerint⁵ a városfelújításokat nagyban nehezíti, hogy - ellentétben a lakótelepi építkezésekkel - nem alkalmazhatók a már jól bevált és hatékony uniformizált építési technológiák, éppen ellenkezőleg: egyidejűleg rendkívül sokféle építészeti megoldásra lenne szükség.

De ugyanebből az időszakból másfajta válaszra is találhatunk példát: az önmagát megújítani képes városrekonstrukció egyik legjobb előképe, példája Bécs volt, ahol az építészet a civilek összefogásának egyik eszköze lehetett, amellyel hatást gyakorolhattak a városi folyamatokra. A város lakásállománya a hetvenes években, műszaki színvonalát és komfortját tekintve is elavult volt, ma már elképzelhetetlen tény, de a városi lakosság harmada saját wc és fürdőszoba nélkül lakott. A város ebben az időben a korszellemnek megfelelő nagyarányú szanálásban látta a megoldást. A városháza felvásárolta a bontásra kijelölt ingatlanokat, melyek telkein támogatott lakásépítést kezdtek. De ebben az időben jelentek meg városi örökséget fontosnak tartó, védelmező építészek, civil csoportok (pl.: Planquadrat, Bécs 4. kerületében közös tömbkerteket létrehozó akcióval indítva), melynek hatására a következő városfejlesztési tervig (STEG 84) megváltozott a szemléletmód: a szakmában előtérbe helyezték a megújítás kérdéseit a szanálások helyett. 1989-től indult bécsi “finom” rehabilitáció az építészeti környezet megtartásával máig egyenrangú célként kezeli a városi társadalmi környezet megtartását, a bérlők, lakók helyben maradásának támogatását.⁶

ADD HOZZÁ A HIÁNYÉRZETEKET!

A fenti példával ellentétben Európa nagyvárosainak többségében a 80-as évek belvárosi rehabilitációi a városközpontok társadalmi problémáit ugyan enyhítették, többnyire felszámolták (vagy megelőzték) az ott megjelent szegénységet, de a komplex strukturális és területi kezelések hiánya miatt a társadalmi problémák a városok más részein jelenek meg.

A 80-as évek végén, 90-es évek elején fokozottan megerősödő - főleg a korábbi gyarmatokról érkező - migrációs folyamatok pedig már-már megoldhatatlan feszültségeket generálva még összetettebbé tették a helyzetet. Ha ehhez még hozzátesszük a

⁴ Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Michaela Paal: Várospusztulás és felújítás Budapesten, 1995., 31p.

⁵ Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Michaela Paal: Várospusztulás és felújítás Budapesten, Elisabeth Lichtenberger: Várospusztulás és felújítás 1995., 11-29 p.

⁶ Budapest 2050, a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei (BME, Urbanisztikai Tanszék), 2012., Benkő Melinda: A pesti belváros kialakulása és fejlődése, 32-45 p.

Planquadrat, Bécs 4. kerület

globalizáció folyamatát, amely szintén ebben az időszakban indult el, olyan állapotot látunk, ahol az eddigi eszközök már nem vezetnek megoldáshoz, ahol a társadalmi problémák összetettsége miatt az építész és a várostervező önmagában tehetetlen, szükség van egy összetett, a folyamatok elemeit együtt vizsgáló gondolkodásra, a különböző szakterületeket képviselő szakemberekre.

De ez a folyamat nem volt egyértelmű a kezdetekkor.

Az építész és a városalakítás kapcsolatát és a hozzáállás összetettségét 3 lépcsőben vizsgálhatjuk a 90-es évektől.

A három fogalom: tömbrehabilitáció, városrehabilitáció és városregeneráció (Alföldi⁷).

A 90-es évek elején az itthon elidülő *tömbrehabilitációk* (pl. Ferencváros) folyamán mindkét szereplő részt vállal: a várostervező a helyszín elemzésével segíti az építészt, aki a terület 1-1 pontjára új építészeti alkotással növeli a hely minőségét. De a társadalmi változások itt még nem kerülnek előtérbe, a megnövekedett minőség (és lakhatási költség) miatt nem az eredeti, hanem magasabb státuszú népesség költözik vissza és az alsóbb rétegek máshol telepednek le (dzsentifikáció). Így természetesen a problémák nem szűnnek meg, csak a város más területére helyeződnek át.

Az 1990-es évek közepén az új problémák és kihívások felismerése a várospolitikára is hatást gyakorolnak. Az ekkor megjelenő *városrehabilitációs* gondolkodás már kisebb mértékben érzékeny a szociális változásokra, de a fizikai megújulás, az épületállomány megújítása még mindig sokkal inkább előtérben van. Erre példa az épületmegújításra koncentráló, a Belső-, és a Középső-Józsefváros egy-két pontján elindított rehabilitáció, mely 2001-ben zárult le. A Józsefvárosi Önkormányzat befektetett közel 1 mdFt-ja viszont nem tudta a kerület korabeli rossz hírét ellensúlyozni.

Ezt felismerve fogadott el egy rehabilitációs stratégiát a kerület, melyben először került megfogalmazásra a városépítészeti javaslatokon túlmutató, sokrétű eszközrendszer, amely alkalmas az összetett társadalmi-gazdasági térben eredményeket elérni.

“El kellett vetnünk az ismert tömbrehabilitációs gyakorlatot, és egy új, a 21. századot megelőlegező megoldást kidolgozni. Holisztikus megközelítésű koncepciónk alapján, először az alapokat érintő kérdésekre kerestük meg a válaszokat. Miért kell megújítani egy városrészt? Milyen feltételek mellett lehet esélye a megújításnak? Hogyan lehet a városi életet visszacsalogatni erre a területre?”⁸

⁷ Alföldi György: történet beszélgetés alapján, 2014. január 09.

⁸ Alföldi György: Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban, cikk in Falu Város Régió, 2008/2, Budapest, VÁTI Kht; 27-34p.

Józsefváros, fotó: Mészáros Attila

ALKOSS SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓT!

A hazai várospolitikában a fenntartható városfejlődés elméletének elterjedése indult el ekkor (2001 után), melyet az európai szakirodalom összefoglalóan regeneráció néven jegyez. A *városregeneráció* lényegében olyan átfogó és integrált szemléletmód és beavatkozás, amelynek célja a városi problémák megoldása és a fejleszteni kívánt terület gazdasági, fizikai, társadalmi és környezeti feltételeinek tartós javítása.⁹

Európában, a társadalmi fenntarthatóság gondolata elsőként a Brundtland Reportban (1987.) jelent meg.¹⁰ A világ nagy problémáit elemző jelentés rámutatott a fejlődő országokban érzékelhető, kezelhetetlen városnövekedési folyamatokra, az állandóan növekvő lakóhelyi igényekre, a koncentrált városfejlődés problémáira, köztük a városi szegénység okozta gondokra. A jelentés javaslatot tett, miszerint „gazdasági növekedés új korszakára van szükség, amely erőteljes, de társadalmilag és környezetileg fenntartható” kell, hogy legyen. A társadalmi fenntarthatósági gondolatot az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciája (Rio de Janeiro, 1992)¹¹ tette általánosan elfogadott törekvéssé. A konferencia legnagyobb jelentőségét az adja, hogy rámutatott a globális szintű közös stratégia, közös jövőkép kialakításának a fontosságára, emellett felvetette a jövő nemzedék érdekeinek szükséges képviselőjének gondolatát is.

Az Európai Unióban az ezredforduló után sorra indultak olyan törekvések, melyek ezt a folyamatot élővé és meghatározó irányvá erősítették.

. 2001. Az Európai Parlament és a Tanács 1411/2001/EK határozata (2001. június 27.)¹² a fenntartható városfejlesztést elősegítő együttműködés közösségi keretrendszeréről

⁹ Egedy Tamás definíciója, Egedy Tamás: A városrehabilitáció és a bérlakásprogramok hatása a lakásmobilitásra és a társadalom mozgásfolyamataira, 2005. 3p.

¹⁰ forrás: Kovács Zoltán-Szirmai Viktória: Városrehabilitáció beavatkozások és a térbeli társadalmi kirekesztés: a társadalmilag fenntartható városfejlődés budapesti lehetőségei, Tér és Társadalom 20. évf. 2006/1-19.p.

¹¹ forrás: Nemzetközi Együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája, 2002., a csúcstalálkozó elfogadta a fenntartható fejlődés átfogó programját („Feladatok a XXI. századra”), valamint a fenntarthatóság alapelveit („Riói Nyilatkozat” a fenntartható fejlődésről) 15 p., a fenntartható fejlődés fogalma: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket” 10 p., „A globalizációs, centralizációs törekvésekkel szemben elsőbbséget kell adni a helyi közösségek kibontakozásának, biztosítani kell ezek önmeghatározási lehetőségét” 14 p.

¹² Az Európai Parlament és a Tanács 1411/2001/EK határozata (2001. június 27.), a fenntartható városfejlesztést elősegítő együttműködés közösségi keretrendszeréről (ekk), ekk létrehozása abból a célból, hogy pénzügyi és technikai támogatást nyújtson a városok önkormányzatainak, hogy ösztönözzék a helyi közösségi tevékenységeket, projekteket, programokat, forrás: www.eur-lex.europa.eu

a jövő, amit szeretnénk...

. 2006 Bristol Megállapodás¹³, a fenntartható közösség nyolc jellemzőjének meghatározása:

“aktív, befogadó és biztonságos, jól irányított, jól összekapcsolt, jól ellátott, a környezetvédelem szempontjából nézve érzékeny, jól fejlődő, jól megtervezett és megépített, mindenki előtt igazságos”

. 2007. Lipcsei Charta¹⁴: *“minél jobban stabilizáljuk gazdaságilag és integráljuk társadalmilag a leromlott területeket, illetve korszerűsítjük fizikai környezetüket és közlekedési infrastruktúrájukat, annál jobb esélye van annak, hogy városaink hosszú távon is a társadalmi fejlődés, a gazdasági növekedés és az innováció színterei maradjanak”.*

. 2010. Toledói Nyilatkozat¹⁵: cél a bőséges számú várospolitikák ösztönzése olyan átfogó városi módszerekkel, amelyek a szükséges mértékben foglalkoznak a város fizikai kiterjedésével; a meglévő építményekben és az épített környezetben megnyilvánuló integrált városfejlesztés mellett vállalt kötelezettségeket pedig az új városfejlesztések fenntartható, integrált növekedési modelljével vegyítik.

. 2011. Cities of Tomorrow¹⁶: *“a városokat többé már nem csupán közigazgatási határaik alapján definiálhatjuk, és a városfejlesztési politikák sem készülhetnek többé csak városi szintű közigazgatási*

¹³ A 2005. december 6–7-i „Bristol Megállapodás” (informális miniszteri találkozó a „fenntartható közösségekről”) jóváhagyta az EU brit elnökségének kezdeményezését gondolatok kialakítására és szimpózium szervezésére a negyedek és a minőségi életet élő közösségek („sustainable communities”) projektjeinek sikeres végrehajtásához
forrás: www.eur-lex.europa.eu összefoglaló, Brüsszel, 13.7.2006, COM(2006) 385

¹⁴ Lipcse, 2007. május 24-25., az európai városok kihívásainak és esélyeinek, valamint eltérő történelmi, gazdasági, társadalmi és környezeti háttérének tudatában a tagállamok városfejlesztésért felelős miniszterei közös városfejlesztés-politikai elvekben és stratégiákban állapodtak meg, *“Minél jobban stabilizáljuk gazdaságilag és integráljuk társadalmilag a leromlott területeket, illetve korszerűsítjük fizikai környezetüket és közlekedési infrastruktúrájukat, annál jobb esélye van annak, hogy városaink hosszú távon is a társadalmi fejlődés, a gazdasági növekedés és az innováció színterei maradnak...a helyi hatóságoknak el kell sajátítani az integrált városfejlesztési politika végrehajtásához szükséges képességeket és a hatékonyságot, szem előtt tartva az épített környezet minőségének és fenntarthatóságának szempontjait.”*
forrás: www.epiteszforum.hu

¹⁵ Toledo, 2010. június 22., Városfejlesztésekért felelős miniszterek informális találkozója Toledóban, Nyilatkozat. forrás: www.fomento.es, a Lipcsei Chartában megfogalmazott kötelezettségvállalások számításba vétele *“a városok egészének kontextusában a hátrányos helyzetű városrészekre”* irányuló különleges figyelem fordításának tekintetében, különösképpen a konkrét célkitűzések– a társadalmi polarizáció csökkentését célzó, egymáshoz való igazításának szempontjából

¹⁶ 2011. október, EU Regioális Politika, egyik legfrissebb tanulmány (A holnap városai, a jövő városai): felhívja a figyelmet számos tendencia (demográfiai hanyatlás, társadalmi polarizáció, különböző típusú városok sebezhetősége) városokra gyakorolt lehetséges jövőbeli hatásaira, a jelentés utal a 2020-as területfejlesztési menetrend ajánlásaira, amikor megállapítja, hogy a városfejlesztést a területfejlesztés tágabb összefüggéseként kell értelmezni, az Európa 2020 stratégia céljainak megfelelően kell tervezni, kiegyensúlyozott policentrikus területi modell elérésére kell törekedni, valamint az integrált fejlesztési módszereket kell alkalmazni a vidéki és városi térségek, valamint a különleges régiók esetében. forrás: www.ec.europa.eu

cities of tomorrow

egységek számára. Törekedni kell a különböző funkcionális megközelítések összehangolására, a szociális és kulturális területek egyidejű fejlesztésére a helyi, szomszédsági szinttől kezdve egészen a nagyobb, nagyvárosi és agglomerációs szintig, a lakosság fejlesztési kérdésekbe történő bevonásának megteremtésével. A fejlesztések során mind a városok tágabb területi összefüggéseit és belső szerkezeteit is kell vizsgálni. A városfejlesztési stratégiáknak biztosítaniuk kell a területi hatással bíró ágazati kezdeményezések és a helyi területfejlesztési kezdeményezések közötti koherenciát”.

2001. után, a fenti nyugat-európai folyamatokat is követve, itthon is megjelent az a cél, hogy a piaci orientációjú városrehabilitációs programokat az ún. *szociális városrehabilitáció* eszközrendszerével kell kiegészíteni, amely a komplex jellegű rehabilitációs problémára komplex válaszokat ad közösségi pénzekből úgy, hogy az ne vezessen a városrész lakosságának teljes kicserélődéséhez¹⁷. Budapest támogatta az elképzelést, és a Fővárosi Közgyűlés 2005. januárjában döntést hozott a budapesti városrehabilitációs programon belül, úgynevezett „szociális városrehabilitációs” modellkísérletek elindításáról (Magdolna Negyed, kőbányai Bihari út, Illatos út-Dzsumbuj).

A 10 éve a RÉV8 által irányított Magdolna Negyed Projektek (I, II, III), pozitív példái egy új hozzáállásnak, melyek alapjai a ma egyre inkább teret nyerő városfejlesztési, regenerációs gondolkodásnak. Ebben a típusú megújításban már szinte alig kap szerepet az építész, annál többet a várostervező, a szociológus, társadalmi civil szervezetek.

Az új kérdése az építészetnek ebben a szakaszban az lehet, hogy a városi szöveteket hogyan, milyen eszközzel kapcsolhatja össze a lakosokkal, a kultúrával, művészettel úgy, hogy közben a téralkotás fontos megalapozott eleme legyen a regenerációs folyamatoknak, figyelembe véve a városrészek, agglomerációk közötti kapcsolatokat is.

¹⁷ forrás: Kovács Zoltán-Szirmai Viktória: Városrehabilitáció beavatkozások és a térbeli társadalmi kirekesztés: a társadalmilag fenntartható városfejlődés budapesti lehetőségei, Tér és Társadalom 20. évf. 2006/1-19.p., 2006-ból való jövőképek és ajánlás az addigi hazai városrehabilitációs lépéseket vizsgálva

Budapest, VIII. Magdolna utca

2. SZOCIÁLIS VÁROSREGENERÁCIÓ ÉPÍTÉSZETI TIPOLÓGIÁJA

TEREK ÉS VALAMIK?

A mai regeneráció jellemzői nem csak időben bontakoztak/ bontakoznak ki. Mint ahogyan a fenti képletet elemezve is érzékelhető volt, felismerhetők más rétegek, amelyek a kronológiától függetlenül léteznek. Ezek térben vagy inkább más megfogalmazható dimenzióban elhelyezkedő elemek, amik tipológizálása, csoportosítása fontos kiindulási pontja lehet az építész szerepének további vizsgálatában.

Az építészeti tér, mint önálló, egyedi egység létezik, de különböző aspektusokból vizsgálva, mint valós tér válik értelmezhetővé, mely már nem csak önálló zárt alkotórész, hanem minden rétegével együtt (idő, társadalom, jövő, kultúra...) egy sokösszetevős, multimodális elem (lásd.: *Francoise Choay: Utopia and the anthropological status of built space* c. írásában megjelenő tipológia¹⁸).

Ez a gondolat egyértelmű alapja lehet az urbanista térszemléletnek, hiszen a különböző városi elemek kölcsönhatása adja meg a választ városi tér jövőbeli formálásakor is.

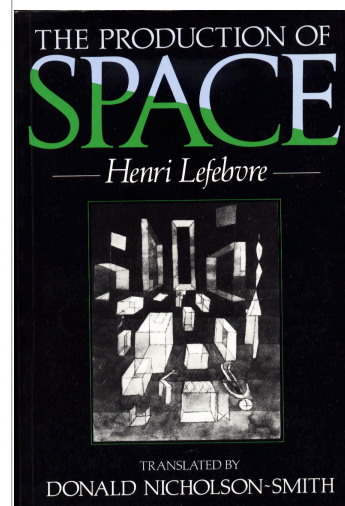
“Azt gondolnánk, hogy a szavak és a jelentések kapcsolata, konfúziója minden elméleti megközelítést a térrel kapcsolatban kissé gyanússá tesz. Valójában azonban ez a többértelműség a jelentések sokrétősége lehetőség is. Azzal a haszonnal kecsegtet, hogy a politikai, a társadalmi, művészeti, urbanisztikai folyamatok összefonódását egy időben kibontakozó szötteként szemlélhetjük.” (Moravánszky Ákos)¹⁹

Moravánszky segítségül hívja Henri Lefebvre²⁰ megállapítását, miszerint a tér nem csupán a kézzel fogható környezetet, a tárgyi valóságot jelenti, a házakat, köveket, hegyeket, hanem a tér felhasználásának módjait, a térre vonatkozó jelentéseket, elképzeléseket, ideológiát, beszédmódokat is. Lefebvre elkülöníti egymástól a mindennapi élet tevékenységeihez, munkához, utazáshoz, evéshez stb. kapcsolódó térbeli gyakorlatokat,

¹⁸ Francoise Choay, *Utopia and the Anthropological Status of built space*, in *Zeppelin Magazin*no. 32, 2005.03., tértipológia elemei: világ-tér, természeti tér, technológiai tér, építészeti alaptér, valós tér, komplex tér (genius loci), globális tér, virtuális tér

¹⁹ *Mindentudás Egyeteme* 2011.02.18., Moravánszky Ákos: “...nyiss nekem tért”? – Tér és térbeliség az épített és a társadalmi világban c. előadása, téma: téri összetettségek elemzése

²⁰ Henri Lefebvre: *La production de l'espace - A tér termelése*, 1974., elemzés: Fernando Cabo Aseguinolaza: *The Spatial Turn in Literary Historiography*, 2011. a tér értelmezése, mint a válság-folyamatok világos, átlátható megnyilvánulása; Lefebvre látszólag eltérő, de világos téri elemekkel foglalkozik, de ezek elvontan is értelmezhetők pl. a központ-periféria, kulturális-globális végpontok feszültségeinek elemzésénél

szokásokat (*konkrét tér*); a tér reprezentációit, megjelenítéseit, a térbeliséghez kapcsolódó elvont fogalmakat és hordozóikat, mint a várostervezés elmélete, a térképek, szabályozások (*tervezett tér*); végül pedig a térnek gyakran öntudatlan megjelenítéseit szimbólumok, művészeti alkotások által (*megélt tér*).

A kutatás menete, modell, hipotézis, feltételek c. Alföldi György elemzésében²¹ a bemutatott hipotézis pedig az, hogy Budapest 2050-re meg tudja őrizni a pesti belváros tömbjeit meglévő formában. Ehhez a feltételezett célhoz Alföldi szerint négy vizsgálandó, a városhoz kötődő struktúra kerülhet vizsgálat alá: gazdasági, társadalmi, környezeti, fizikai. Így mindhárom idősíkban azokat az összefüggéseket keresi, amelyek új szempontokat, perspektívákat keresve kapcsolódnak a hipotézis elemeihez.

A fent felsorolt elméleti tipológiákat figyelembe véve, úgy gondolom, a fenntartható/szociális városrehabilitáció térben való előfordulásai rétegekkel összevethetők, elhelyezhetők, tipizálhatók, melyek felfejtése fontos lehet a jövőbeli új irányok megfogalmazásában.

Az Alföldi-féle tipológiától eltérően viszont csak azokat az elemeket vizsgálnám, amely a jövőbeli - az építészet síkján létrehozható - aspektusokat vizsgálja, fókuszálva a kapcsolatok kiépítésében segítségül hívható mikro akciók lehetőségeire.

TIPOLÓGIA ELEMEI (TEREK ÉS RÉTEGEK)

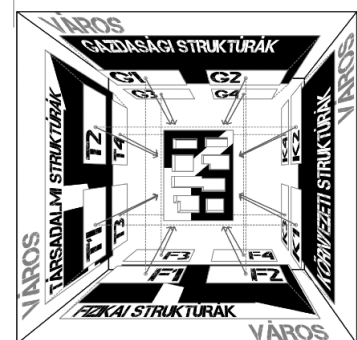
Véleményem szerint a városrehabilitációs beavatkozások nemcsak terekben elemezhetők, hanem emellett olyan rétegekben, melyek magukban hordozzák az identitás, a hely még/már nem érzékelt jellemzőit.

Ebből kiindulva vizsgálhatjuk a *határozott terek* különböző szegmenseit:

- . az egyén érdekeihez köthető *közvetlen tér*: lakás, épület
- . a közösség igényeire válaszoló *közvetett tér*: udvar, utca, tér
- . az időben változó *komplex tér*: ideiglenes terek - földszinti helyiségek, üres telkek, üres tetők
- . a *természeti tér*: park, kert, udvar, közösségi kert
- . a *szellemi tér*: vallási helyek, közös intim tér

²¹ Budapest 2050, a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei (BME, Urbanisztikai Tanszék, 2012., Alföldi György: A kutatás menete, modell, hipotézis, feltételek.

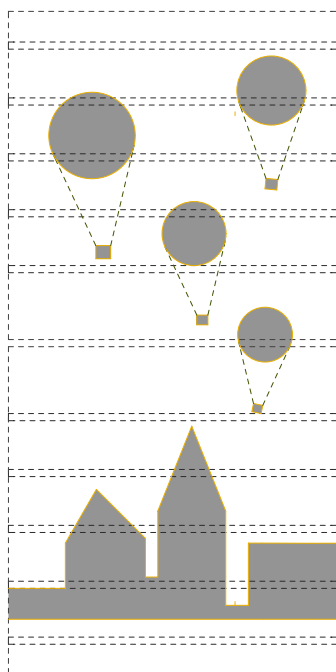
„A megindult integrált városrehabilitációk, társadalmi és gazdasági céljaikat tekintve korszerű elveket követnek, de a műszaki tartalmukat tekintve messze elmaradnak a nyugat-európai fenntarthatósági elveket is célul kitűző megújításoktól. A jövő vizsgálatokor, a fizikai környezet mellett, az egyes területek gazdasági és társadalmi potenciálját, önfenntartó változásait is figyelembe kell venni... A modellnek abban kell segítséget nyújtania, hogy leírja a struktúrák egymással való kölcsönhatásait.”

városhoz kötődő struktúrák (Alföldi)

A rehabilitáció során viszont nem hagyhatók figyelmen kívül a *nem határozott*, térben nem mindig releváns *rétegek* sem:

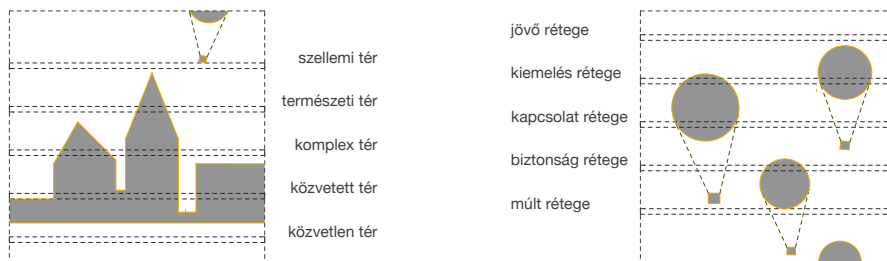
- . az *múlt rétege*, mint a változás folyamatát magába foglaló réteg: meglévő, értékes épület esetén, családok történetei
- . a *jövő rétege*: a tervezett/lehetőségek akciók, beavatkozások, de az egyének víziói is
- . a kultúrához, identitáshoz köthető *kiemelés rétege*: oktatás lehetőségei, művészeti/tudományos fejlesztés, sport
- . a *kapcsolati réteg*, lakók, a városeelemek közötti kommunikáció rétege: találkozási pontok (klubok, civilek, piac, fesztivál, sport)
- . a *biztonság rétege*: bűnmegelőzés, rendőri szervekkel való együttműködés, droggal való kapcsolat

jövő rétege
kiemelés rétege
kapcsolat rétege
biztonság rétege
múlt rétege
szellemi tér
természeti tér
komplex tér
közvetett tér
közvetlen tér

A városregenerációk építészeti beavatkozásai ezen téri elemek és a rétegek egymáshoz viszonyított kapcsolatával egzaktan leírható és az összes viszony lehetőséget vizsgálva, akár több réteg együttes hatásával, egy-egy városi téri elem esetén új prioritások kerülhetnek elő.

A Doktori Iskolán belül a párhuzamosan futó, csoportosan végzett kutatásunk (Borsos, Dimitrijevic) az építész lehetőségeivel foglalkozik a Magdolna Negyedben, kisléptékű, egyéni beavatkozásokra fókuszálva. Célunk olyan kapcsolati háló kiépítése, mely bizalmi alapja lehet további jövőbeli fejlesztéseknek. Fontosnak tartjuk a fenntarthatóság szempontjából is kikerülhetetlen üres terek felhasználását erre a célra.²²

Vagyis, ha ezt a tevékenységünket szeretnénk leírni, akkor az alábbi tipológiai elemekre van szükség:

Ezek lehetséges kapcsolódásait létrehozva újabb irányok, feladatok jelenhetnek meg, melyek beépíthetők, felhasználhatók a jövőbeli akcióink meghatározó elemeiként.

A következő félévben szeretném a csoportos kutatás gyakorlati terepmunkái, akciói (a Micro Magdolna kisléptékű beavatkozásai a Magdolna Negyedben) segítségével pontosítani a szisztéma elemeinek építészeti rendszerbe foglalását, új irányokat, kapcsolatokat tanulmányozva, elemezve.

Ezek segítségével közelebb kerülhetünk a Negyedben zajló folyamatok megértéséhez, és pontosabb képet remélhetünk a minimális, kisléptékű, mikro építészeti beavatkozások eszköztárának megfogalmazásában.

²² Micro Magdolna: <http://negyed.wordpress.com>

ÖSSZESÍTETT BIBLIOGRÁFIA

Tervezz elérhető és fenntartható lakást! - hallgató építészeti ötletpályázat a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar és a Breuer Marcel Doktori iskola hallgatóinak részvételével
forrás: <http://epiteszforum.hu/pecs-gyorgy-telep-tervezz-elerhető-es-fenntartható-lakást>
-Pécs egyik elhanyagolt, mélyszegénységet képviselő keleti városrészének szociális városrehabilitációjának keretében
-lakóházak tervezésén kívül fontos a szociális helyzet, a kulturális szokások figyelembevétele, a helyben maradás céljából

Alföldi György: Építész szerepek a városfejlesztésben, doktori értekezés, 2007.
-hipotézis: *“Kiindulásként szeretném leszögezni, hogy az építészeti alkotást és a városalakítást külön folyamatnak tekintem felvetésemben.”*
-*“Józsefváros fejlesztése- rehabilitációja - során lefolytatott építészeti- városfejlesztési vitákban pusztán a „hogyanokról” esett szó, miközben, szerintem a 20. század közepén kialakult megközelítés mód alkalmazhatóságáról kellene vitatkozni.”*
-*“Különösen fontosnak gondolom az új utak keresését a városok belső magjainak átépüléséhez.”*
-*“A kérdés akkép merül fel, hogy az építésznek pusztán az a szerepe, hogy saját maguk által jó színvonalúnak tartott épületeket hozzanak létre, illetve azokat képviseljék, a városok megújítása során?”*
-hasonló kérdések, de amíg Alföldi inkább a klasszikus építész feladataival foglalkozik, vizsgálva a megváltozott környezetet, addig én a kisebb léptékű, akár ideiglenes terek létrehozásának lehetőségeit vizsgálom, mely alapvető eszköz lehet a közösség építésében, fenntartásában

Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Michaela Paal: Várospusztulás és felújítás Budapest, 1995.
-többek között vizsgálja a “városrehabilitáció” fogalmának tartalmi változásait (1975-1990)
-a városfelújítás és a szociálpolitika kapcsolatát
-a városfelújítás hatásait Budapest térbeli-társadalmi szerkezetében
-összehasonlító vizsgálat Bécs és Budapest városfelújítási folyamatait tekintve
-Cséfalvay és Lichtenberger szerint a városrehabilitációs övezet területi-társadalmi polarizálódásának két iránya van: 1. “szocialista dzsentrifikáció” folytatása, 2. ahol nincs ingatlanpiaci mozgás, esemény, slum-ök alakulnak ki, 50 p.
-*“Az Európa-szerte megfigyelhető folyamat, hogy a középrétegek a milliós városok belvárosában telepednek le, Budapesten eddig még nem indult el. Hasonlóképpen nem érett be a szerves dzsentrifikációs folyamat sem. A közép- és felsőosztálybeli családok ideálja továbbra is a kertés elővárosok, szuburbán területek maradtak. Így a pesti belvárosban ma - a legkülönbözőbb dezorganizációs jelenségekkel párosulva - az alsóbb osztályok tagjai által lakott “szociális gödör” van kialakulóban, amit csak egy keskeny átmeneti zóna választ el a city terjeszkedési területétől.”* 153 p.
-mára ez az átmeneti zóna is megszűnt a Magdolán Negyed esetét vizsgálva

Budapest 2050, a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei (BME, Urbanisztikai Tanszék), 2012.
Alföldi György: A kutatás menete, modell, hipotézis, feltételek, 16-20 p.
-*“A megindult integrált városrehabilitációk, társadalmi és gazdasági céljait tekintve korszerű elveket követnek, de a műszaki tartalmukat tekintve messze elmaradnak a nyugat-európai fenntarthatósági elveket is célul kitűző megújításoktól. A jövő vizsgálatakor, a fizikai környezet mellett, az egyes területek gazdasági és társadalmi potenciálját, önfenntartó változásait is figyelembe kell venni... A modellnek abban kell segítséget nyújtania, hogy leírja a struktúrák egymással való kölcsönhatásait.”*

Benkő Melinda: A pesti belváros kialakulása és fejlődése, 32-45 p.
-*“A történeti központ jövőképeinek megrajzolása és esetleges fenntartható megújítása megköveteli, hogy ismerjük a város fejlődéstörténetét és feltárjuk a városszövet legfontosabb városi léptékű alkotóelemének, az utcák által határolt tömbök kialakulását és fejlődését.”*
- a múlt, mint a jelen legfontosabb eleme, az építész eszközeinek kihagyhatatlan rétege

Alföldi György: Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban, cikk in Falu Város Régió, 2008/2, Budapest, VÁTI Kht; 27-34p.

–“El kellett vetnünk az ismert tömbrehabilitációs gyakorlatot, és egy új, a 21. századot megelőlegező megoldást kidolgozni. Holisztikus megközelítésű koncepciónk alapján, először az alapokat érintő kérdésekre kerestük meg a válaszokat. Miért kell megújítani egy városrészt? Milyen feltételek mellett lehet esélye a megújításnak? Hogyan lehet a városi életet visszacsalogatni erre a területre?”

Egedy Tamás: A városrehabilitáció és a bérlakásprogramok hatása a lakásmobilitásra és a társadalom mozgásfolyamataira, 2005.

-a kutatás a mobilitási folyamatok megajzolásával és modellezésével alapvetően hozzájárul ahhoz, hogy a fővárosban a városrehabilitáció és a bérlakásállomány fejlesztésére tett lépések szociálgeográfiai hatásait és következményeit feltárhatók legyenek (2002-2005)

–“A társadalmi problémák kezelése azért is nélkülözhetetlen, mert gyakori jelenség, hogy a megújult városrészekbe a megnövekedett lakhatási költségek miatt nem az eredeti, hanem magasabb státuszú népesség költözik vissza és az alsóbb rétegek máshol telepednek le (dzsentrifkáció). Így természetesen a problémák sem szűnnek meg, csak a város más területére helyeződnek át.”

Kovács Zoltán-Szirmai Viktória: Városrehabilitáció beavatkozások és a térbeli társadalmi kirekesztés: a társadalmilag fenntartható városfejlődés budapesti lehetőségei, Tér és Társadalom 20. évf. 2006/1-19.p.

-a tanulmányból kiderülnek a társadalmi fenntarthatóság koncepciójának bevezetését igénylő európai nagyvárosi problémák, illetve a Budapestre jellemző térbeli társadalmi kihívások, a társadalmilag fenntartható városfejlődés bevezetésének akadályai 2006-ban
-az elemzések feltárják a Budapesten 2006-ig megvalósított városrehabilitációs modellek főbb társadalmi következményeit, az érintett városrészek lakosságának kicserélődését, a dzsentrifkációt, a szegregációs folyamatok éleződését
-2006-ból való jövőkép és ajánlás az addigi hazai városrehabilitációs lépéseket vizsgálva

Nemzetközi Együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája, 2002.

-a csúcstalálkozó elfogadta a fenntartható fejlődés átfogó programját (“Feladatok a XXI. századra”), valamint a fenntarthatóság alapelveit (“Riói Nyilatkozat” a fenntartható fejlődésről) 15 p.,

-a fenntartható fejlődés fogalma először: *“a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”* 10 p.

–“A globalizációs, centralizációs törekvésekkel szemben elsőbbséget kell adni a helyi közösségek kibontakozásának, biztosítani kell ezek önmeghatározási lehetőségét” 14 p.

Az Európai Parlament és a Tanács 1411/2001/EK határozata (2001. június 27.)

forrás: www.eur-lex.europa.eu

-a fenntartható városfejlesztést elősegítő együttműködés közösségi keretrendszeréről (ekk), ekk létrehozása abból a célból, hogy pénzügyi és technikai támogatást nyújtson a városok önkormányzatainak, hogy ösztönözzék a helyi közösségi tevékenységeket, projekteket, programokat

A 2005. december 6–7-i „Bristol Megállapodás” (informális miniszteri találkozó a „fenntartható közösségekről”)

forrás: www.eur-lex.europa.eu összefoglaló, Brüsszel, 13.7.2006, COM(2006) 385

-jövőhagyta az EU brit elnökségének kezdeményezését gondolatok kialakítására és szimpózium szervezésére a negyedik és a minőségi életet élő közösségek („sustainable communities”) projektjeinek sikeres végrehajtásához

Lipcsei Charta, 2007. május 24-25,

forrás: www.epiteszforum.hu

-az európai városok kihívásainak és esélyeinek, valamint eltérő történelmi, gazdasági, társadalmi és környezeti hátterének tudatában a tagállamok városfejlesztésért felelős miniszterei közös városfejlesztés-politikai elvekben és stratégiákban állapodtak meg
–“Minél jobban stabilizáljuk gazdaságilag és integráljuk társadalmilag a leromlott területeket, illetve korszerűsítjük fizikai környezetüket és közlekedési infrastruktúrájukat, annál jobb esélye van annak, hogy városaink hosszú távon is a társadalmi fejlődés, a gazdasági növekedés és az innováció színterei maradnak...a helyi hatóságoknak el kell sajátítani az

integrált városfejlesztési politika végrehajtásához szükséges képességeket és a hatékonyságot, szem előtt tartva az épített környezet minőségének és fenntarthatóságának szempontjait.”

¹Toledói Nyilatkozat, 2010. június 22., Városfejlesztésekért felelős miniszterek informális találkozója Toledóban, Nyilatkozat. forrás: www.fomento.es
-a Lipcsei Chartában megfogalmazott kötelezettségvállalások számításba vétele *“a városok egészének kontextusában a hátrányos helyzetű városrészekre”* irányuló különleges figyelem fordításának tekintetében, különösképpen a konkrét célkitűzések – a társadalmi polarizáció csökkentését célzó, egymáshoz való igazításának szempontjából

2011. október, EU Regioális Politika, egyik legfrissebb tanulmány (A holnap városai, a jövő városai), forrás: www.ec.europa.eu
-felhívja a figyelmet számos tendencia (demográfiai hanyatlás, társadalmi polarizáció, különböző típusú városok sebezhetősége) városokra gyakorolt lehetséges jövőbeli hatásaira
-a jelentés utal a 2020-as területfejlesztési menetrend ajánlásaira, amikor megállapítja, hogy a városfejlesztést a területfejlesztés tágabb összefüggéseként kell értelmezni, az Európa 2020 stratégia céljainak megfelelően kell tervezni
-kiegyensúlyozott policentrikus területi modell elérésére kell törekedni, valamint az integrált fejlesztési módszereket kell alkalmazni a vidéki és városi térségek, különleges régiók esetében

Francoise Choay, Utopia and the Anthropological Status of built space, in Zeppelin Magazineno. 32, 2005.03.
-tértypológia, urbánus gondolkodással összekapcsolhatóan
-elemei: világ-tér, természeti tér, technológiai tér, építészeti alaptér, valós tér, komplex tér (genius loci), globális tér, virtuális tér
-a tér fizikai elemeinek vizsgálata mellett új irányokat jelölhet ki a történeti, kulturális, jövőbeli, információs rétegekre való fókuszálás

Mindentudás Egyeteme 2011.02.18., Moravánszky Ákos: *“...nyiss nekem tért”?* – Tér és térbeliség az épített és a társadalmi világban c. előadása
-téma: téri összetettségek elemzése
-*“Azt gondolnánk, hogy a szavak és a jelentések kapcsolata, konfúziója minden elméleti megközelítést a térrel kapcsolatban kissé gyanússá tesz. Valójában azonban ez a többértelműség a jelentések sokrétűsége lehetőség is. Azzal a haszonnal kecsegtet, hogy a politikai, a társadalmi, művészeti, urbanisztikai folyamatok összefonódását egy időben kibontakozó szötteként szemlélhetjük.”*
-találkozás Henri Lefebvre gondolataival: konkrét tér, tervezett tér, megélt tér

Henri Lefebvre: La production de l'espace - A tér termelése, 1974.,
elemzés: Fernando Cabo Aseguinolaza: The Spatial Turn in Literary Historiography, 2011.
-a tér értelmezése, mint a válság-folyamatok világos, átlátható megnyilvánulása; Lefebvre látszólag eltérő, de világos téri elemekkel foglalkozik, de ezek elvontan is értelmezhetők pl. a központ-periféria, kulturális-globális végpontok feszültségeinek elemzésénél